УДК 94(438):316.647.8(=161.2) «1944/1953»
DOI https://doi.org/10.32782/2307-7778/2026.2.9

Володимир КІЦАК
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (Kitsak@tnpu.edu.ua)

Volodymyr KITSAK
PhD (History), Associate Professor at the Department of History of Ukraine, Archaeology, and Special Branches of Historical Sciences Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonis Street, Ternopil, Ukraine, 46027 (Kitsak@tnpu.edu.ua)

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7180-0588

ОБРАЗ УКРАЇНЦЯ У ПОЛЬСЬКОМУ ОФІЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ 1944–1953 РР.

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню конструювання образу українця в офіційному польському дискурсі періоду становлення та утвердження комуністичного режиму в Польщі (1944–1953 рр.). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення механізмів формування образу «Іншого» у владних наративах повоєнної Центрально-Східної Європи, а також аналізу того, як політична влада використовувала мовні конструкції, історичну пам'ять і пропагандистські практики для легітимації репресивних заходів щодо національних груп.* ***Метою статті*** *є аналіз основних дискурсивних стратегій, за допомогою яких польська комуністична влада формувала образ українця як потенційно небезпечного суб'єкта, а також визначення взаємозв'язку між офіційною риторикою, політикою безпеки та практиками асиміляції українського населення у 1944–1953 рр. Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, системності та міждисциплінарності, а також інструментарій критичного дискурс-аналізу, політичної антропології та студій пам'яті. Застосування дискурсивного підходу дало змогу розглянути офіційні тексти не лише як джерела інформації про події, а й як активні механізми творення політичної реальності. Джерельну базу становлять документи органів державної влади Польщі, матеріали органів безпеки, партійні постанови, офіційна преса, пропагандистські видання та наукові праці, створені в межах інституційного дискурсу ПНР.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає у комплексному аналізі образу українця як дискурсивного конструкта польської комуністичної держави. У статті доведено, що в 1944–1953 рр. офіційний дискурс поступово трансформував етнічну категорію «українець» у політично маркований образ «ворога», використовуючи такі семантичні замінники, як «бандерівець», «фашистський бандит», «агент іноземних розвідок» і «ворог народу». Установлено, що ці конструкти виконували подвійну функцію: з одного боку, забезпечували ідеологічне виправдання боротьби зі збройним українським підпіллям, а з іншого – створювали підстави для поширення підозри та відповідальності на широкі верстви мирного українського населення.* ***У результаті дослідження встановлено****, що польський офіційний дискурс 1944–1953 рр. характеризувався переходом від мобілізаційної риторики «боротьби з бандерівською загрозою» до асиміляційної моделі управління українською меншиною після операції «Вісла». Доведено, що мова влади не лише відображала політичні рішення, а й формувала символічні рамки їх сприйняття суспільством. Відсутність у цьому дискурсі самостійного образу мирного українця стала важливим чинником легітимації колективного покарання, депортаційної політики та обмеження культурних прав української громади у повоєнній Польщі.*

Ключові слова: *польський офіційний дискурс, образ українця, пропаганда, операція «Вісла», ОУН-УПА, національна меншина.*

THE IMAGE OF THE UKRAINIAN IN POLISH OFFICIAL DISCOURSE, 1944–1953

Abstract. *The article examines the construction of the image of the Ukrainian in Polish official discourse during the period of the establishment and consolidation of the communist regime in Poland (1944–1953).* ***The relevance of the study*** *is determined by the need to reassess the mechanisms of constructing the image of the «Other» in state narratives of post-war Central and Eastern Europe, as well as to analyse how political authorities employed linguistic constructs, historical memory, and propaganda practices to legitimize repressive measures against national groups. The aim of the article is to analyse the main discursive strategies through which the Polish communist authorities constructed the image of Ukrainians as a potentially threatening social and political subject, as well as to identify the relationship between official rhetoric, security policies, and assimilation practices directed towards the Ukrainian population in 1944–1953.* ***The methodological framework*** *of the study is based on the principles of historicism, systemic analysis, and interdisciplinarity, combined with the approaches of critical discourse analysis, political anthropology, and memory studies. The application of a discourse-oriented approach makes it possible to interpret official texts not merely as sources of information about historical events, but as active mechanisms of constructing political reality. The source base of the research includes documents of Polish state institutions, materials of security agencies, party resolutions, official press publications, propaganda materials, and scholarly works produced within the institutional discourse of the Polish People's Republic.* ***The scientific novelty*** *of the study lies in the comprehensive analysis of the image of the Ukrainian as a discursive construct of the Polish communist state. The article demonstrates that during 1944–1953 official discourse gradually transformed the ethnic category of «Ukrainian» into a politically marked image of the «enemy» through the use of semantic substitutes such as «Banderite», «fascist bandit», «foreign intelligence agent», and «enemy of the people». It is established that these discursive constructs performed a dual function: on the one hand, they provided ideological justification for the struggle against the Ukrainian armed underground; on the other hand, they created grounds for extending suspicion and responsibility to broad segments of the peaceful Ukrainian population.* ***The study concludes*** *that Polish official discourse in 1944–1953 was characterised by a transition from the mobilising rhetoric of the «struggle against the Banderite threat» to an assimilationist model of governing the Ukrainian minority after Operation Vistula. It is demonstrated that the language of state authorities not only reflected political decisions but also shaped symbolic frameworks for their perception by society. The absence of an autonomous image of the peaceful Ukrainian in official discourse became an important factor in legitimising collective punishment, deportation policies, and restrictions on the cultural rights of the Ukrainian community in post-war Poland.*

Key words: *Polish official discourse, image of Ukrainians, propaganda, Operation Vistula, OUN-UPA, national minority.*

Постановка проблеми. Після завершення Другої світової війни польська комуністична влада зіткнулася із цілим комплексом проблем, які потребували одночасного політичного, адміністративного та силового врегулювання. Однією з найбільш складних залишалася проблема українського населення та українського визвольного підпілля. Вона була тісно пов'язана з наслідками польсько-українського протистояння воєнного періоду, діяльністю ОУН і УПА, змінами державних кордонів та масштабними переміщеннями населення. Водночас перед новою владою стояло ширше завдання – утвердити контроль над суспільством і сформувати таку модель політичної лояльності, яка відповідала б радянському баченню повоєнного устрою. За цих обставин офіційна мова влади набувала значення, що виходило далеко за межі звичайної інформаційної чи пропагандистської функції. Через документи державних і партійних органів, пресу, публічні виступи та інші канали комунікації влада визначала, кого слід уважати «своїм», а кого – потенційною загрозою для держави та суспільного порядку.

У сучасних гуманітарних дослідженнях образ етнічного чи політичного «Іншого» дедалі частіше розглядається як результат певного способу говоріння про нього, а не як просте відображення історичної реальності. Особливого значення такий підхід набуває під час аналізу авторитарних і тоталітарних режимів, де контроль над публічним словом був важливим

складником політичної влади. Держава не лише повідомляла суспільству про події, а й пропонувала готову схему їх розуміння: визначала причини конфліктів, окреслювала коло винних і визначала допустимі способи реагування на них. Складні соціальні та міжетнічні суперечності при цьому могли зводитися до спрощеної опозиції між «захисниками порядку» та «ворогами», що полегшувало суспільне прийняття репресивних рішень.

Формування польського офіційного дискурсу щодо українців у 1944–1953 рр. відбувалося на перетині двох чинників. Перший становили реальні наслідки польсько-українського конфлікту 1940-х років, пам'ять про насильство та людські втрати, які залишалися болючими для обох суспільств. Цей досвід створював сприятливе середовище для поширення образів страху, небезпеки та помсти. Другий чинник був пов'язаний із політичною та ідеологічною моделлю сталінізму, у межах якої збройний опір комуністичній владі трактувався передусім як кримінальна або контрреволюційна діяльність. Українське підпілля, відповідно, описувалося через категорії «бандитизму», «фашизму», «націоналізму» та «агентури іноземних розвідок». У польському інформаційному просторі цього часу дедалі ширше використовувалися поняття «бандерівець», «банда», «фашистський злочинець», «ворог народу». Вони не просто характеризували учасників збройного підпілля, а поступово набували ширшого значення, впливаючи на сприйняття українського населення загалом.

Особливо виразно ця тенденція проявилася напередодні та під час операції «Вісла» 1947 р., коли дискурсивне протиставлення «бандитів» і «мирного населення» дедалі більше втрачало практичне значення. В офіційній мові з'являлися формулювання, які давали змогу поширювати відповідальність за діяльність підпілля на ширші групи українського населення. Після завершення депортацій акцент змістився: на перший план поступово вийшли питання контролю, розпорошення українського населення та його асиміляції. Таким чином, зміна політичної ситуації супроводжувалася зміною самої мови влади – від мобілізації проти «бандерівської загрози» до адміністративного управління українською громадою.

Метою статті є аналіз основних дискурсивних стратегій, за допомогою яких польська комуністична влада формувала образ українця як потенційно небезпечного суб'єкта, а також визначення взаємозв'язку між офіційною риторикою, політикою безпеки та практиками асиміляції українського населення у 1944–1953 рр.

Проблематика конструювання образу «Іншого» у політичному та суспільному дискурсах авторитарних і тоталітарних режимів сьогодні розглядається на перетині історії, політичної антропології та критичного дискурс-аналізу. У межах цього дослідницького підходу образ певної етнічної, соціальної чи політичної групи трактується не як просте відображення суспільної реальності, а як результат її цілеспрямованої інтерпретації владними інституціями. Через документи державних органів, пресу, освітні та культурні практики, а також наукові й пропагандистські тексти влада не лише описувала конфліктні явища, а й визначала спосіб їх суспільного сприйняття. Саме в такому контексті категорії «ворога», «небезпечної меншини» або «антидержавного елемента» набували значення важливих інструментів політичного управління, оскільки створювали необхідне символічне підґрунтя для обмеження прав, посилення контролю та застосування репресивних практик [16].

Польсько-українське протистояння 1943–1947 рр., операція «Вісла» та політика комуністичної влади щодо українського населення належать до найбільш ґрунтовно досліджених сюжетів новітньої історії Центрально-Східної Європи. Значний внесок у їх сучасне осмислення зробили Гж. Мотика [8], І. Галагіда [4; 5], Є. Місило [7], Й. Пісулінський [10], М. Семчишин [12], А. Земба [18] та ін.

Наявна історіографія створила ґрунтовну основу для реконструкції польсько-українського конфлікту, депортаційної політики та функціонування комуністичної системи контролю, проте

дискурсивний вимір цієї політики ще не отримав достатньо комплексного висвітлення. Саме тому в центрі запропонованого дослідження перебуває не лише питання про те, які рішення ухвалювала польська комуністична влада щодо українців, а й те, якою мовою вона описувала українця, які смисли вкладала у це поняття та як ці смисли взаємодіяли з практиками безпеки, депортації й асиміляції. Такий ракурс дає змогу розглянути офіційний дискурс не як другорядний супровід політичних рішень, а як один із механізмів їхньої підготовки, легітимації та суспільного закріплення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У польському офіційному дискурсі 1944–1953 рр., що формувався в умовах становлення та поступової інституціоналізації комуністичного режиму, «українське питання» посідало особливе місце. Його специфіка визначалася поєднанням двох взаємопов'язаних обставин. З одного боку, польсько-українське збройне протистояння 1943–1947 рр. залишило глибоку суспільну травму, яка стала важливим емоційним ресурсом для повоєнної державної пропаганди. З іншого – офіційна інтерпретація цього конфлікту визначалася ідеологічними рамками марксистсько-ленінської доктрини, що не передбачала визнання національно-визвольної боротьби самостійним політичним явищем. Отже, державний дискурс мав одночасно апелювати до колективної пам'яті про воєнне насильство та зберігати риторику соціалістичного інтернаціоналізму. Саме ця суперечність значною мірою визначила специфіку репрезентації українського населення в повоєнній Польщі.

У межах сформованої моделі образ українця конструювався переважно не безпосередньо через етнічну належність, а за допомогою політично та ідеологічно маркованих категорій. Серед них особливого значення набули поняття «бандерівець», «фашистський бандит», «агент іноземних розвідок», «куркуль», «ворог народу». Такі номінації функціонували як дискурсивні маркери, за допомогою яких український визвольний рух переводився у площину кримінальної, антидержавної та суспільно небезпечної діяльності. Водночас офіційна риторика формально зберігала розмежування між «злочинним підпіллям» і «лояльним українським населенням». Аналіз документів, матеріалів преси та практики реалізації державної політики, однак, показує, що це розмежування поступово втрачало практичне значення. У політичній практиці дедалі виразніше проявлялася логіка колективної відповідальності, яка стала одним із дискурсивних підґрунть репресивної політики щодо українського населення.

Реконструюючи механізми формування образу українця в офіційному польському дискурсі, необхідно враховувати історичне середовище, у якому цей дискурс виник і розвивався. Польсько-українське збройне протистояння 1943–1947 рр. стало одним із найтрагічніших конфліктів Центрально-Східної Європи періоду Другої світової війни та перших повоєнних років. Воно супроводжувалося масштабним насильством щодо цивільного населення, взаємними репресивними акціями та радикалізацією польсько-українських відносин. За сучасними оцінками, унаслідок антипольських акцій, здійснених підрозділами ОУН(б) та УПА у 1943–1944 рр., загинуло від 60 до 120 тис польських цивільних, тоді як жертвами польських відплатних і каральних акцій, за різними підрахунками, стали від 15 до 30 тис українців [8]. Попри дискусії щодо окремих аспектів цього протистояння, його масштаб і гуманітарні наслідки залишаються беззаперечними.

Саме колективна травма, пов'язана з воєнним насильством, стала одним із важливих чинників формування повоєнного інформаційного середовища в Польщі. Пам'ять про події 1943–1944 рр. створювала сприятливий ґрунт для поширення державних інтерпретацій «українського питання», оскільки в суспільстві вже існували сильні емоційні та психологічні передумови для сприйняття українського підпілля як безпосередньої загрози. За таких обставин комуністична влада не формувала образ ворога ex nihilo. Вона спиралася на реальний досвід воєнного конфлікту, включаючи його у власну ідеологічну систему координат, надаючи

окремим подіям нових політичних смислів та використовуючи їх для обґрунтування безпекової й національної політики [18].

Водночас після завершення Другої світової війни збройне протистояння не припинилося. У 1944–1947 рр. підрозділи УПА продовжували діяти на території Закерзоння: Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Посяння та Перемишльщини, які після зміни державних кордонів увійшли до складу Польщі. Отже, проблема українського підпілля мала для польської влади не лише меморіальний, а й цілком актуальний безпековий вимір. Проте подальший аналіз офіційних документів і пропагандистських матеріалів показує, що реальний військово-політичний конфлікт поступово переосмислювався в межах ширшої дискурсивної конструкції. У ній боротьба зі збройним українським підпіллям дедалі тісніше пов'язувалася з необхідністю політичного контролю, адміністративного втручання та загального «врегулювання» українського питання [10].

Одним із центральних лексичних конструктів польського офіційного дискурсу щодо українського збройного підпілля у 1944–1953 рр. була категорія «банда» (banda) та похідні від неї номінації. Уже в перших урядових документах, повідомленнях органів безпеки та матеріалах офіційної преси Українська повстанська армія систематично означувалася як *«bandy UPA», «bandy nacjonalistów ukraińskich»* або просто «бандити». Таке слововживання не було випадковою особливістю офіційної мови. Воно становило один із важливих механізмів репрезентації українського визвольного руху та визначало рамки його суспільного сприйняття.

У дискурсивному вимірі поняття «банда» насамперед виконувало функцію криміналізації політичного противника. На відміну від понять «армія», «підпілля» чи «партизанський рух», які передбачають наявність певної організаційної структури, політичної програми та суб'єктності, категорія «банда» переводила конфлікт із політичної площини у сферу кримінального правопорядку. За такого підходу УПА поставала не як організована сила із власними політичними цілями, а як злочинне угруповання, боротьба з яким могла подаватися як звичайна операція з підтримання державного порядку та ліквідації злочинності.

Ця мовна конструкція мала ще один важливий наслідок: вона звужувала можливості для суспільного осмислення причин і політичного змісту українського руху. Сам термін «банда» не передбачав необхідності аналізувати його ідеологію, організаційну структуру, соціальну базу чи політичні цілі. У результаті складне явище українського визвольного руху редукувалося до категорії кримінальної загрози. Саме через таку семантичну редукцію офіційний дискурс отримував можливість представляти силове придушення підпілля як природну та безальтернативну реакцію держави на злочинність.

Водночас ця лексична конструкція виконувала функцію деполітизації конфлікту. Використання категорії «бандитизм» давало офіційному дискурсу можливість не звертатися до політичних, соціальних та історичних передумов діяльності українського підпілля, оскільки сам характер слововживання наперед визначав спосіб інтерпретації цього явища. Збройний опір поставав передусім як кримінальне правопорушення, а не як політичний конфлікт із власними мотивами, цілями та суспільним підґрунтям. У такий спосіб український визвольний рух позбавлявся статусу політичного суб'єкта і репрезентувався насамперед як форма антидержавної діяльності, що підлягала силовому придушенню.

Не менш важливою була функція семантичного узагальнення. У практиці офіційного слововживання поняття «банда» поступово виходило за межі позначення безпосередньо збройних формувань. Воно могло стосуватися як учасників підпілля, так і осіб, яких підозрювали у сприянні йому, а в ширшому контексті – українського населення певних територій. Така невизначеність категорії створювала можливість для розширення кола осіб, які могли бути представлені як пов'язані з «бандитизмом». У результаті відповідальність за діяльність збройного

підпілля поступово переносилася з конкретних організацій та їхніх учасників на ширше українське середовище. Саме ця семантична трансформація мала велике значення для подальшого обґрунтування репресивних заходів щодо цивільного населення.

Аналіз польської офіційної пропаганди, здійснений Міланом Сіручеком, показує, що сформований у другій половині 1940-х років «дискурс банди» відзначався значною стабільністю. Відповідна лексика відтворювалася не лише в партійній пресі, а й у військових виданнях, науково-популярній літературі та академічних публікаціях Польської Народної Республіки й зберігала вплив практично до кінця існування ПНР [13]. Це дає підстави розглядати її не як короткотривалий пропагандистський прийом, пов'язаний винятково з конкретною фазою збройного протистояння, а як стійкий компонент офіційного способу опису українського питання. Згодом ця мовна модель була перенесена з оперативно-політичного та пропагандистського середовища до сфери історичних інтерпретацій, де отримала додаткове інституційне закріплення.

Поряд із категорією «банда» важливе місце в офіційному польському дискурсі посідало поняття *«banderowiec»* («бандерівець»). У документах державних органів, матеріалах преси та політичній публіцистиці 1944–1953 рр. цей термін поступово виходив за межі свого первісного значення, безпосередньо пов'язаного з членством в ОУН(б). У міру його поширення в офіційній комунікації «бандерівець» дедалі частіше використовувався як узагальнене позначення різних проявів українського націоналістичного руху, а подекуди – українського збройного опору загалом. Таким чином, відбувалася своєрідна семантична генералізація: назва конкретної політичної течії поступово перетворювалася на універсальний маркер політичної неблагонадійності та «української загрози».

Важливо, що така трансформація поняття не була лише мовним явищем. Вона змінювала самі межі категорії, до якої застосовувалася. Якщо початково «бандерівець» мав позначати конкретного політичного противника, то його подальше використання в офіційному дискурсі створювало значно ширше поле підозри. У нього могли потрапляти не лише безпосередні учасники підпілля, а й особи, яких влада пов'язувала з українським національним рухом за політичними, соціальними, родинними або територіальними ознаками. Саме тому поняття «бандерівець» варто розглядати не просто як елемент пропагандистської лексики, а як один із механізмів категоризації українського населення в координатах лояльності та нелояльності до держави.

Характерною ілюстрацією тривалого функціонування цієї мовної моделі стала монографія Антонія Сщесняка та Вєслава Шоти, підготовлена у видавництві Міністерства національної оборони ПНР. Попри наявність зовнішніх ознак наукового дослідження, її понятійний апарат значною мірою відтворював усталені категорії офіційного дискурсу, зокрема номінації *«bandy UPA», «banderowcy»* та інші визначення, сформовані ще в перші повоєнні роки [14]. Показовим є не лише саме використання цієї лексики, а й те, що вона була перенесена до тексту, який претендував на систематизований історичний опис діяльності українського підпілля.

Отже, категорії «банда» та «бандерівець» поступово вийшли за межі ситуативної мови боротьби з українським підпіллям. Вони сформували стійкий лексичний комплекс, за допомогою якого український рух послідовно криміналізувався, деполітизувався та включався до ширшої конструкції «ворожого середовища». Подальше відтворення цих понять у партійній, військовій, публіцистичній та квазіакадемічній продукції ПНР свідчить про їх інституціоналізацію та перетворення на складник офіційної історичної пам'яті про польсько-українське протистояння.

Ще одним важливим елементом польського офіційного дискурсу 1944–1953 рр. було систематичне використання означень *«faszystowski», «hitlerowski»* та похідних від них

словосполучень щодо українського визвольного руху. У державних документах, офіційній пресі та пропагандистських матеріалах ОУН і УПА регулярно характеризували як «фашистські», «гітлерівські» або «гітлерівсько-українські» формування. Водночас взаємовідносини українського націоналістичного руху з нацистською Німеччиною є складною проблемою, яка тривалий час залишається предметом історіографічних дискусій і не може бути зведена до однозначної схеми співпраці. У польському офіційному дискурсі ця складність фактично зникала. Натомість утверджувалася спрощена формула, відповідно до якої українське підпілля подавалося передусім як продовження або інструмент гітлерівської політики [13].

Із погляду дискурс-аналізу така номінація була важливою передусім як засіб символічної делегітимації політичного противника. Для повоєнного польського суспільства, яке безпосередньо пережило нацистську окупацію, масовий терор і Голокост, поняття «фашизм» мало не лише політичний, а й сильний моральний та емоційний зміст. Тому включення українського визвольного руху до семантичного поля «фашизму» давало владі можливість представляти боротьбу проти ОУН і УПА як продовження антифашистської боротьби. Остання, своєю чергою, була одним із важливих елементів легітимації комуністичного режиму. Отже, означення «фашистський» у цьому разі мало не так описове, як нормативне значення: воно заздалегідь задавало суспільству допустимі рамки сприйняття українського питання.

Показовою була й стійкість цієї мовної конструкції. Вона не обмежувалася окремими документами чи пропагандистськими матеріалами, а відтворювалася в різних сегментах офіційного інформаційного простору. Як засвідчує аналіз польської пропаганди, здійснений Міланом Сіручеком, словосполучення на зразок «фашистські банди УПА» або «боротьба проти фашистських банд» стали типовими формулами державної риторики. Вони регулярно з'являлися в пресі, офіційних повідомленнях, історичних працях і пропагандистських кампаніях [13]. Така повторюваність свідчить про поступове закріплення цього словника на інституційному рівні. Тож образ українського визвольного руху дедалі міцніше вписувався в ширший антифашистський наратив Польської Народної Республіки.

Ще одним важливим елементом цього дискурсу була репрезентація українського визвольного руху через поняття «агент іноземної розвідки», «шпигун» і «диверсант» (*«szpieg», «dywersant», «agent obcych wywiadów»*). У політичній мові сталінської доби такі визначення були своєрідною універсальною схемою пояснення опору. Вони давали можливість представляти збройну або політичну діяльність противників як результат зовнішнього впливу, а не як наслідок внутрішніх соціальних, політичних чи національних суперечностей. У такий спосіб реальні причини конфлікту відсувалися на другий план, тоді як основний акцент переносився на образ зовнішнього ворога та його агентури.

У контексті операції «Вісла» та в наступні роки ця дискурсивна схема набула ще більшого значення. У пропагандистських наративах ОУН і УПА дедалі частіше поставали не як результат конкретного польсько-українського конфлікту, а як інструмент діяльності зовнішніх сил. Водночас уявлення про ці «центри впливу» поступово змінювалося. Якщо в перші повоєнні роки головний акцент робився на зв'язках українського підпілля з нацистською Німеччиною, то після 1947 р. дедалі помітнішою ставала теза про його залежність від західних розвідок, передусім британської та американської, а також від Ватикану, який у комуністичному дискурсі дедалі виразніше поставав як один із символічних осередків антикомуністичного впливу.

Водночас важливо розмежовувати реальні контакти українського підпілля із західними спецслужбами та їх подальшу інтерпретацію польською комуністичною владою. Окремі контакти представників британських і американських розвідувальних структур з українським підпіллям після 1945 р. справді відбувалися в контексті розвідувальної діяльності проти СРСР. Проте в офіційному дискурсі ПНР ці епізоди набували значно ширшого значення: їх представляли як доказ

системної координації українського визвольного руху із західними центрами прийняття рішень. У такий спосіб формувалася своєрідна конспірологічна схема пояснення конфлікту. Українське підпілля в ній втрачало власну політичну суб'єктність і поставало передусім як складова частина ширшого протистояння між комуністичним блоком та його західними противниками.

Важливий матеріал для розуміння цієї трансформації дають урядові та відомчі документи повоєнного періоду. Їх зіставлення з публічною риторикою влади виявляє помітну різницю між мовою, призначеною для суспільного споживання, та внутрішньою адміністративною мовою. У документах обмеженого доступу формулювання часто були значно прямішими й менше залежали від необхідності дотримуватися пропагандистських схем. Саме тому такі матеріали мають особливу цінність для реконструкції не лише офіційної риторики, а й реальних управлінських намірів комуністичної держави щодо українського населення.

Показовим у цьому контексті є договір між Польським комітетом національного визволення (ПКНВ) та урядом Української РСР від 09 вересня 1944 р. про «взаємний обмін населенням». Документ формально визначав переселення як добровільний процес, а для його позначення використовувалися терміни «репатріація» та «евакуація». Така лексика створювала уявлення про організоване й добровільне переміщення населення, хоча на практиці процес супроводжувався значним адміністративним тиском і примусом. Саме тому термінологія офіційних документів у цьому разі заслуговує на розгляд не лише як описовий, а й як важливий складник політичної комунікації.

Сучасна історіографія, спираючись на демографічні та архівні матеріали, загалом розглядає цей процес як організоване примусове переселення. Із приблизно 482 тис осіб, офіційно зареєстрованих як переселенці до УРСР, лише незначну частину можна з достатніми підставами вважати добровільними переселенцями [2]. Отже, вже на ранньому етапі повоєнної політики щодо українського населення простежується характерна для комуністичного дискурсу розбіжність між офіційною номінацією процесу та його фактичним змістом.

Водночас внутрішні документи адміністративних і військових структур дають змогу побачити іншу, значно прямішу мовну практику. У рапорті заступника начальника Генерального штабу Війська Польського генерала Стефана Мосора, підготовленому для Державної комісії безпеки, серед цілей переселенської політики прямо визначалося забезпечення «швидкої асиміляції» українського населення [15]. Це формулювання має принципове значення, оскільки показує, що переселення розглядалося владою не лише як спосіб переміщення населення або нейтралізації безпекової загрози. Воно мало також забезпечити довгострокову зміну соціального та етнокультурного середовища, у якому опинилися українські переселенці.

Ще виразніше ця логіка простежується в ранніх проєктних документах оперативної групи «Схід», яка була створена напередодні операції «Вісла». У початкових редакціях завдання операції визначалося як необхідність «остаточного вирішення української проблеми в Польщі». У фінальній редакції документа це формулювання було вилучено або замінено нейтральнішими адміністративними конструкціями. Проте сама ідея комплексного «вирішення» українського питання не зникла: вона простежується в інших положеннях документації, що стосувалися характеру розселення, контролю за переселенцями та їхньої подальшої асиміляції [3].

Отже, внутрішня документація польської комуністичної влади дає змогу побачити важливу відмінність між публічною та адміністративною мовою. Для суспільства переселення подавалося переважно як необхідний захід безпеки та відповідь на діяльність українського підпілля. У внутрішніх документах натомість виразніше проступали завдання, пов'язані з довгостроковою трансформацією українського середовища. Таким чином, переселенська політика поєднувала безпековий, адміністративний та асиміляційний компоненти, а її дискурсивне оформлення змінювалося залежно від адресата документа.

Ключовим політичним рішенням, яке санкціонувало проведення операції «Вісла», стала Постанова Політичного бюро Центрального комітету Польської робітничої партії від 29 березня 1947 р. Її ухвалили за участю провідних представників партійно-державного керівництва, зокрема Болєслава Бєрута, Яцека Бермана, Станіслава Радкевича та Владислава Ґомулки. Особливо показовим є формулювання про проведення «репресивної акції щодо українського населення». Ішлося не лише про боротьбу зі збройним підпіллям: документ передбачав переселення українців і змішаних сімей на так звані «відновлені землі», причому розміщувати їх компактними групами заборонялося, а відстань від державного кордону мала становити не менше ніж 100 км [1, s. 65].

Саме ця частина Постанови дає змогу побачити одну з принципових суперечностей офіційного дискурсу. У публічній риториці головним об'єктом боротьби залишалися «банди» та «бандерівці», тоді як у партійно-державному документі об'єктом «репресивної акції» прямо називалося українське населення. Отже, межа між збройним підпіллям і цивільним українським середовищем, яка формально декларувалася владою, на рівні практичних управлінських рішень виявлялася значно менш чіткою.

Використання у Постанові формули «репресивна акція щодо українського населення» має принципове значення для розуміння логіки державної політики. На дискурсивному рівні вона засвідчує перехід від риторики, зосередженої переважно на боротьбі зі збройним підпіллям, до значно ширшої моделі адміністративного впливу на українське населення. Об'єктом державного втручання визначається вже не конкретна воєнно-політична структура – ОУН чи УПА, – а «українське населення» як узагальнена етнічна та адміністративна категорія. У цьому сенсі постанова Політичного бюро може розглядатися як важливий інституційний момент закріплення логіки колективної відповідальності в політиці польської комуністичної держави.

Після ухвалення рішення про проведення операції дискурсивна рамка його публічного обґрунтування зазнала помітних змін. Важливим приводом для її перебудови стали події кінця березня 1947 р., насамперед загибель генерала Кароля Свєрчевського в засідці УПА поблизу Яблонок у Бещадах. У державній пропаганді ця подія була швидко включена до вже сформованого наративу про «українську загрозу» та використана для емоційного підсилення легітимації репресивних заходів. Свєрчевський репрезентувався як «інтернаціоналіст» і ветеран Іспанської війни, тоді як українське підпілля описувалося через усталені категорії «бандерівських формувань» і «злочинних банд» [11].

У цьому разі простежується важливий механізм взаємодії політичного рішення та пропаганди. Рішення про переселення українського населення було ухвалене ще до загибелі Свєрчевського, однак його смерть стала зручним символічним ресурсом для публічного пояснення та морального виправдання вже прийнятого курсу. Таким чином, адміністративний акт і його пропагандистське оформлення становили два взаємопов'язані, але не тотожні рівні державної політики: перший визначав конкретні управлінські дії, другий створював для них необхідну суспільну інтерпретацію.

Важливу роль у цьому процесі відігравала офіційна польська преса. У 1944–1953 рр. у ній поступово утверджувалася модель, за якої образ українця переважно ототожнювався зі збройним підпіллям. Мирне українське населення при цьому рідко поставало як самостійний суб'єкт суспільного життя. У публічному дискурсі воно з'являлося переважно у двох ролях: як населення, яке нібито необхідно «звільнити» від «бандерівського терору», або як соціальне середовище, що могло підтримувати чи приховувати учасників підпілля. Така подвійна репрезентація поступово стирала в публічному інформаційному просторі межу між учасниками збройного протистояння та цивільним населенням.

Аналіз офіційної преси, проведений Маріушем Зайончковським, показує, що під час висвітлення операції «Вісла» 1947 р. переважала селективна репрезентація насильства. Основна увага приділялася злочинам українського підпілля, тоді як досвід цивільного населення, яке підлягало депортації, залишався на периферії або взагалі не потрапляв до публічного наративу [2]. Отже, преса виконувала не лише інформаційну функцію. Вона визначала, які аспекти подій мали бути видимими для суспільства, а які залишалися поза межами публічного обговорення. Саме через таку селективність формувалося сприятливе інформаційне середовище для легітимації державної політики щодо українського населення.

Показово, що цей аспект проблеми привертав увагу й у рамках наукових заходів Інституту національної пам'яті (IPN), присвячених операції «Вісла». Розгляд пропагандистського забезпечення операції та її обґрунтування у тогочасній пресі додатково підтверджують значення медіадискурсу як одного з ключових інструментів формування суспільного сприйняття депортаційної політики [2].

Важливе місце в офіційній репрезентації польсько-українського конфлікту посідала постать генерала Кароля Свєрчевського (Вальтера). Його загибель 28 березня 1947 р. у Бещадах була використана владою як символічна подія, покликана обґрунтувати необхідність подальших репресивних заходів. Хоча обставини загибелі генерала й нині залишаються предметом історіографічних дискусій, у тогочасному публічному просторі її однозначно пов'язували з діяльністю українського підпілля, надаючи події значно ширшого політичного значення.

У подальші десятиліття образ Свєрчевського посів помітне місце в офіційному пантеоні героїв Польської Народної Республіки. Його меморіалізація проявлялася у перейменуванні вулиць, назвах шкіл, установленні пам'ятників, а також у виданні біографічної та художньої літератури [13]. У такому контексті загибель одного представника державної влади поступово перетворювалася на символ колективної загрози, пов'язаної з українським населенням. Отже, постать Свєрчевського виконувала подвійну функцію: з одного боку, утверджувала образ героїчного захисника держави, а з іншого – посилювала негативну репрезентацію українського середовища як потенційно небезпечного.

Образ українського збройного підпілля формувався не лише засобами офіційної преси та адміністративної документації. Важливу роль у його закріпленні відігравали художня література, кінематограф та інші форми культурного виробництва. Показовим прикладом є повість Яна Герхарда «Łuny w Bieszczadach» («Пожежі в Бещадах», 1959). Хоча твір з'явився вже після завершення досліджуваного періоду, він відтворював і систематизував ті образи та схеми пояснення польсько-українського протистояння, які активно формувалися в офіційному дискурсі ще в 1944–1953 рр.

Як показує дослідження М. Сіручека, публікація твору Герхарда сприяла активізації видавничої діяльності, присвяченої польсько-українському конфлікту в ПНР, та поширенню сталої моделі його інтерпретації. У межах цієї моделі український визвольний рух одночасно поставав як кримінальне явище, політична загроза та інструмент зовнішнього впливу [13]. Таким чином, художня література стала одним із каналів перенесення офіційних оцінок із політичної та адміністративної сфери у масову культуру. Завдяки цьому сформований владою образ «українського ворога» отримував додаткову емоційну переконливість і міг відтворюватися вже поза межами безпосередньо політичної пропаганди.

Одним із важливих аспектів офіційного польського дискурсу 1944–1953 рр. було вибіркове представлення різних соціальних груп, унаслідок чого образ мирного українського населення фактично опинявся поза межами самостійної репрезентації. Селяни, греко-католицьке духовенство, учителі, кооперативні діячі та інші представники цивільного суспільства не розглядалися як окрема соціальна спільнота із власними інтересами та позиціями. У публічній

риториці вони поставали переважно у двох ролях: як населення, яке нібито потребувало «визволення» від «бандерівського терору», або як потенційна чи фактична соціальна база українського підпілля. У такий спосіб складна внутрішня структура українського суспільства зводилася до спрощеної опозиції «жертва/співучасник».

Таке уявлення мало не лише символічний, а й безпосередній адміністративно-політичний ефект. Воно звужувало можливості для індивідуальної оцінки поведінки населення під час реалізації операції «Вісла», оскільки об'єктом переселення ставали цілі групи, визначені передусім за етнічною ознакою, незалежно від їхнього реального ставлення до українського підпілля. Показовою у цьому відношенні є Постанова Політичного бюро ЦК ПРП від 29 березня 1947 р., у якій використано формулу «репресивна акція щодо українського населення» [1]. Її принципове значення полягає у тому, що об'єктом державного впливу визначалося вже не конкретне підпілля чи його учасники, а українське населення як ширша етнокультурна спільнота.

Показовим є також становище тих українців, які демонстрували лояльність до Польської держави й намагалися дистанціюватися від власного етнічного середовища, зокрема через зміну прізвищ або перехід до іншої конфесії. Навіть такі стратегії не гарантували уникнення депортаційних заходів, якщо українське походження особи було зафіксоване в адміністративних документах [12]. Отже, у практиці державного управління формальна етнічна класифікація могла мати більшу вагу, ніж індивідуальна політична поведінка, рівень лояльності чи фактичний зв'язок із підпіллям.

Ця логіка зберігалася і після завершення операції «Вісла». Попри певне послаблення обмежень у сфері українського культурного життя в 1952–1956 рр., українське населення Польщі тривалий час не отримувало повноцінного визнання як національна меншина, а в адміністративному та політичному дискурсах продовжувало розглядатися передусім як специфічна «регіональна група» або залишкове населення колишніх прикордонних територій [18]. Таким чином, класифікаційні підходи, сформовані в умовах депортаційної політики, виявилися значно стійкішими за безпосередні репресивні заходи, зберігаючи вплив і після зміни окремих напрямів державної політики.

Після завершення операції «Вісла» у серпні 1947 р. офіційний польський дискурс щодо «українського питання» не припинився, а поступово змінив свою основну акцентуацію. Якщо раніше центральне місце в ньому посідала сек'юритизаційна модель, побудована навколо «бандерівської загрози», то в наступний період дедалі більшого значення набувала категорія «асиміляція» (asymilacja). Отже, змінювався і сам характер державної політики: якщо попередні заходи були спрямовані переважно на придушення збройного підпілля та територіальне розосередження українського населення, то після 1947 р. дедалі виразніше простежується орієнтація на його довготривалу соціокультурну інтеграцію на умовах, визначених державою.

Внутрішні адміністративні документи досить прямо визначали мету такого підходу: «основною метою переселення є асиміляція Українців» [17]. Ця формула дає підстави розглядати переселення не лише як захід територіального переміщення населення, а й як складову частину ширшої політики, спрямованої на послаблення механізмів відтворення української ідентичності. Територіальне розосередження, зміна соціального середовища та обмеження діяльності інституцій, які підтримували культурну окремішність, створювали умови для поступової асиміляції переселенців.

Важливим інструментом цієї політики стала просторова фрагментація українського населення. Директиви, які забороняли компактне розселення переселенців і передбачали їх розміщення на відстані не ближче ніж 100 км від кордону з СРСР [1], мали не лише безпекове, а й соціальне значення. Розосередження послаблювало усталені зв'язки між родинами, громадами та

місцевими інституціями, ускладнювало відновлення традиційних форм громадського життя й тим самим зменшувало можливості для збереження етнокультурної ідентичності.

Іншим важливим напрямом державного впливу стало обмеження інституційної основи українського суспільного та релігійного життя. Особливе значення у цьому контексті мали ліквідація греко-католицьких структур та їх заміщення контрольованими державою церковними інституціями. У сукупності з просторовим розосередженням населення такі заходи послаблювали ті соціальні та культурні механізми, через які українська громада могла підтримувати власну ідентичність і відтворювати її в наступних поколіннях.

Отже, після 1947 р. відбувається помітна зміна функціонального призначення офіційного дискурсу: від мобілізації суспільства навколо образу «української загрози» він поступово переходить до обґрунтування політики адміністративного контролю, соціального розосередження та асиміляції. Водночас ці два етапи не були повністю відокремленими. Асиміляційна політика стала можливою значною мірою завдяки попередньому дискурсивному ототожненню української етнічності з політичною нелояльністю та потенційною загрозою для держави.

Важливим складником цієї політики була також практика систематичного нагляду за переселеним населенням та інфільтрації його середовища органами безпеки. Матеріали Архіву Інституту національної пам'яті (AIPN) засвідчують, що після завершення операції «Вісла» українське населення залишалося об'єктом постійної уваги з боку силових структур [4]. Нагляд охоплював не лише потенційно пов'язаних із підпіллям осіб, а й ширше середовище переселенців, що свідчить про тривале збереження підходу до української громади як до групи, яка потребувала спеціального адміністративного контролю. У поєднанні з територіальним розосередженням та обмеженнями у сфері суспільного життя це створювало особливий режим управління, за якого етнічна належність ставала одним із чинників визначення рівня державного нагляду.

Ще одним важливим аспектом повоєнної політики була відсутність чітко визначеного та інституційно гарантованого статусу українців як національної меншини. Упродовж тривалого часу держава не закріплювала за українською спільнотою повноцінного правового статусу, що обмежувало можливості легального представництва її колективних інтересів та інституційного відновлення культурного життя. Така ситуація посилювала соціальну невизначеність українського населення і водночас створювала сприятливі умови для здійснення політики, спрямованої на його поступову асиміляцію.

У документах державних органів українці часто фігурували не як повноправна національна спільнота, а через деперсоналізовані статусні визначення: «переселенці», «особи, що перебувають під наглядом», «колишні мешканці реакційних районів» [5]. У таких номінаціях акцент переносився з етнокультурної ідентичності людини на її адміністративне становище та зв'язок із територією попереднього проживання.

Таким чином, адміністративна мова була не просто засобом опису переселеного населення, а частиною ширшої системи його державної класифікації. Людина передусім постає як «переселенець», «особа під наглядом» або мешканець «реакційного району», а її українська ідентичність набуває значення передусім у контексті безпеки та контролю. Це давало змогу поступово переводити «українське питання» з площини національно-культурних прав у площину адміністративного регулювання та соціальної дисципліни. У цьому сенсі нагляд, просторове розосередження, обмеження інституційного життя та відсутність повноцінного статусу меншини виступали взаємопов'язаними складниками політики, спрямованої на послаблення можливостей колективного відтворення української ідентичності.

Одним із найбільш виразних проявів цієї логіки стало формування принципу колективної відповідальності, за якого дії збройного підпілля поступово почали поширюватися у владній

інтерпретації на значно ширше коло цивільного населення. Унаслідок цього межа між учасниками збройного протистояння та некомбатантами ставала дедалі менш виразною, а сама етнічна належність могла розглядатися як ознака потенційної нелояльності або загрози.

На рівні офіційно-адміністративної мови ця тенденція простежується, зокрема, у формулі «репресивна акція щодо українського населення» [1]. Її використання показує, що об'єктом державного втручання визначалися вже не лише конкретні структури ОУН і УПА чи особи, безпосередньо пов'язані зі збройним підпіллям. У поле адміністративного впливу потрапляло українське населення як ширша етнокультурна спільнота. Таким чином, індивідуальна або організаційна відповідальність поступово поступалася місцем колективній етнічній атрибуції.

Подібна логіка проявилася й у практиці проведення операції «Вісла». Як зазначає Ян Пісулінський, депортаційні заходи здійснювалися також у тих районах, де українське підпілля фактично не діяло [10]. Це дає підстави стверджувати, що масштаби переселення визначалися не лише реальною активністю ОУН і УПА, а й ширшими адміністративно-територіальними критеріями. Отже, безпекове обґрунтування операції виходило за межі безпосередньої боротьби зі збройним підпіллям.

Ще виразніше ця тенденція простежується у функціонуванні Центрального табору праці в Явожно (Centralny Obóz Pracy Jaworzno), куди було направлено 3 873 особи. Серед інтернованих були не лише особи, яких підозрювали у зв'язках із підпіллям, а й представники духовенства, інтелігенції та цивільного населення. Дослідження Казімєжа Мірошевського [6] та Євгена Місила [7] засвідчують високий рівень репресивності режиму утримання та ізоляції у таборі. У цьому контексті Явожно слід розглядати не як окремий епізод репресивної політики, а як частину ширшої системи адміністративного контролю, у межах якої підозра могла поширюватися далеко за межі безпосередньої участі у збройному підпіллі.

Отже, у другій половині 1940-х років етнічна належність дедалі частіше ставала одним із критеріїв визначення політичної та безпекової благонадійності. Це означало поступовий відхід від принципу індивідуальної відповідальності й перехід до практики колективної адміністративної категоризації. Саме така зміна давала змогу поширювати репресивні заходи на значно ширше коло осіб, аніж безпосередні учасники українського підпілля.

Особливий напрям формування образу «українського ворога» був пов'язаний із виробництвом інституціоналізованого знання. Ідеться передусім про праці, підготовлені під егідою військових, партійних та державних видавництв ПНР. У них дослідницька форма нерідко поєднувалася з виконанням виразної ідеологічної функції, а сформовані державною пропагандою оцінки набували вигляду усталених історичних інтерпретацій.

Показовим прикладом є монографія Антонія Сщесняка та Вєслава Шоти «Droga donikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce». Автори використовували характерні для наукової праці елементи: посилання на архівні матеріали, документальні додатки, хронологічну систематизацію подій. Водночас понятійний апарат і загальна інтерпретаційна схема книги значною мірою відтворювали офіційну модель трактування польсько-українського протистояння. ОУН та УПА в ній послідовно репрезентувалися як організації фашистського типу, українське збройне підпілля описувалося через криміналізовану лексику («bandy»), а операція «Вісла» поставала як необхідний та ефективний захід державної безпеки [14].

Значення цієї праці виходило за межі безпосереднього історичного опису подій. Вона стала одним із важливих текстів, через які офіційна інтерпретація польсько-українського конфлікту отримувала форму систематизованого історичного наративу. Її вплив простежується у подальших військово-історичних та пропагандистських публікаціях ПНР, а сама праця зберігала значення референтного тексту аж до кінця існування комуністичного режиму [9]. У цьому

сенсі «Droga donikąd» можна розглядати як приклад переходу державної пропаганди від ситуативної політичної риторики до довготривалої історичної інтерпретації, здатної відтворювати сформований образ «українського ворога» вже в академізованій формі.

Висновки. Проведений аналіз показує, що в 1944–1953 рр. польська комуністична влада сформувала цілісну систему репрезентації «українського питання», у межах якої образ українця дедалі більше набував політико-безпекового, а не суто етнокультурного змісту. Формально проголошувана риторика соціалістичного інтернаціоналізму поєднувалася з використанням лексики, що пов'язувала український визвольний рух із «бандитизмом», «фашизмом», іноземною агентурою та антидержавною діяльністю. Такі поняття, як «банда», «бандит», «бандерівець», «фашистський злочинець» і «агент іноземних розвідок», були не лише засобами пропагандистського опису. Вони визначали допустимі рамки суспільного сприйняття українського питання та задавали спосіб його політичної інтерпретації.

Водночас зіставлення публічних матеріалів із внутрішньою адміністративною документацією дає змогу побачити суттєву відмінність між офіційною риторикою та практикою державного управління. У відкритому інформаційному просторі репресивні заходи здебільшого обґрунтовувалися необхідністю боротьби зі збройним підпіллям. Натомість службові документи засвідчують поступове розширення об'єкта державного впливу – від конкретних структур ОУН і УПА до українського населення як окремої етнокультурної спільноти. Цей перехід мав принципове значення для формування політики, що була реалізована під час операції «Вісла», оскільки створював умови для заміни індивідуальної відповідальності колективною.

Важливим результатом дослідження є також висновок про систематичне розмивання в офіційному дискурсі межі між українським підпіллям і цивільним населенням. Хоча влада формально розмежовувала «мирних українців» і «бандитів», у практиці державної політики українське населення дедалі частіше розглядалося як потенційне середовище підтримки підпілля. Саме ця логіка колективної підозри створювала політичні та символічні передумови для депортацій, адміністративного нагляду, обмеження культурного життя та подальшої асиміляції українців.

Дослідження показує також, що образ «українського ворога» формувався не лише органами державної влади та силовими структурами. Його відтворення забезпечувала ширша система інституцій: офіційна преса, видавнича діяльність, художня література, кінематограф, історіографія та політична освіта. Взаємодія цих каналів сприяла закріпленню стійких схем сприйняття українського визвольного руху, які пережили безпосередній сталінський період і продовжували відтворюватися в політичному та історичному дискурсах ПНР у наступні десятиліття.

Водночас отримані результати не дають підстав пояснювати особливості польського офіційного дискурсу виключно етнічною ворожістю або національною ненавистю. Його специфіка була складнішою й полягала у поєднанні реального досвіду польсько-українського насильства з універсальними механізмами сталінської політичної мови. У цій системі український визвольний рух інтерпретувався як форма «контрреволюції» та загроза державному порядку, тоді як українське населення ставало об'єктом політичної інтеграції, адміністративного контролю й асиміляції. Саме це поєднання давало змогу комуністичній владі одночасно підтримувати риторику інтернаціоналізму та реалізовувати політику широкомасштабних репресій щодо української спільноти.

Таким чином, образ українця у польському офіційному дискурсі 1944–1953 рр. був не простим відображенням складної повоєнної реальності, а результатом її політичної інтерпретації та цілеспрямованого конструювання. У цьому процесі досвід міжетнічного насильства, історична пам'ять, сталінська політична мова та інтереси державної безпеки взаємодіяли між собою, створюючи систему аргументації, яка виправдовувала не лише боротьбу зі збройним підпіллям,

а й ширший контроль над українським населенням. Такий підхід дає змогу краще зрозуміти механізми функціонування державної пропаганди та політики пам'яті в повоєнній Польщі, а також простежити, яким чином дискурсивні конструкції впливали на практику державного управління та подальше формування польсько-українських взаємин у другій половині XX ст.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Література

1. Akcja «Wisła». Dokumenty / red. E. Misiło. Warszawa, 1993. 832 s.
2. Akcja «Wisła». URL: https://ipn.gov.pl/pl/nauka-i-edukacja/badania-historyczne/konferencje/26794,Akcja.html
3. Cień akcji «Wisła». *Zjednoczenie Łemków*. URL: https://www.lemkounion.pl/prasa-i-dokumenty/cien-akcji-wisla/
4. Hałagida I. Prowokacja «Zenona». URL: https://przystanekhistoria.pl/download/166/72724/HalagidaProwokacjaZenona.pdf.
5. Hałagida I. Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach polskich 1947–1957. Warszawa: IPN, 2002. (Seria «Monografie», t. 1). URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28699/file.pdf
6. Miroszewski K. Centralny Obóz Pracy Jaworzno. Podobóz ukraiński (1947–1949). Katowice: Wydawnictwo Naukowe «Śląsk», 2001. 650 s.
7. Misiło E. Obóz Jaworzno – zbrodnia nieukarana: Polacy i Ukraińcy w Centralnym Obozie Pracy Jaworzno (1947–1949). Jesionowo: Fundacja Archiwum Ukraińskiego, 2022. 1016 s.
8. Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do akcji «Wisła». Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2011. 524 s.
9. Owczarek B., Penar J. Nacjonalistyczne organizacje ukraińskie w Polsce. Wybrane problemy. Warszawa, 1979. 240 s.
10. Pisuliński J. Akcja «Wisła» i jej fałszywy obraz. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*. 2024. № 25(1). S. 222–256. DOI: https://doi.org/10.32089/WBH.PHW.2024.1(287).0007
11. Przyczyny akcji «Wisła». URL: https://uitp.org.pl/index.php/aktualnosci/relacje-prasowe/31-przyczyny-akcji-wisla
12. Semczyszyn M. Przesiedleńcy z akcji «Wisła» na Pomorzu Zachodnim. *Przystanek Historia IPN*. URL: https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/oun-upa/80911,Przesiedlency-z-akcji-Wisla-na-Pomorzu-Zachodnim.html
13. Syruček M. Proti «fašistickým bandám UPA». Ukrajinci v propagandě lidového Polska. *Soudobé dějiny.* 2010. № 4. URL: https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2010/04/04.pdf
14. Szcześniak A. B., Szota W. Z. Droga donikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo MON, 1973. 290 s.
15. To była zaplanowana operacja wynarodowienia. 2026. URL: https://www.national-geographic.pl/historia/akcja-wisla-byla-zaplanowana-operacja-wynarodowienia-pozory-walki-z-podziemiem-skrywaly-plan-czystki/
16. Wodak R. The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 252 p.
17. Żerelik R. Mniejszość ukraińska w Polsce po II wojnie światowej. URL: https://www.pninstytut.org/pl/badania/o-podlasiu-historia-kultura-jezyk/historia/mniejszosc-ukrainska-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej/
18. Zięba A. Akcja «Wisła»: Przyczyny I Sprawcy, Rezonans I Konsekwencje. *Rocznik Ruskiej Bursy.* 2017. № 13 (January). S. 97–130. URL: https://doi.org/10.12797/RRB.13.2017.13.05

References

1. Chudzik, W., Gajowniczek, Z., Majewski, M., & Tucholski, J. (Eds.). (2006). *Akcja «Wisła» 1947* [Operation «Vistula» 1947]. Warszawa–Kijów: Instytut Pamięci Narodowej. 832 p. [in Polish].
2. Instytut Pamięci Narodowej. (n.d.). *Akcja «Wisła»* [Operation «Vistula»]. Retrieved from: https://ipn.gov.pl/pl/nauka-i-edukacja/badania-historyczne/konferencje/26794,Akcja.html [in Polish].

3. Zjednoczenie Łemków. (n.d.). *Cień akcji «Wisła»* [The Shadow of Operation «Vistula»]. Retrieved from: https://www.lemkounion.pl/prasa-i-dokumenty/cien-akcji-wisla/ [in Polish].

4. Hałagida, I. (n.d.). *Prowokacja «Zenona»* [The «Zenon» Provocation]. Retrieved from: https://przystanekhistoria.pl/download/166/72724/HalagidaProwokacjaZenona.pdf [in Polish].

5. Hałagida, I. (2002). *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach polskich 1947–1957* [Ukrainians in the Western and Northern Polish Lands, 1947–1957]. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. 259 p. Retrieved from: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28699/file.pdf [in Polish].

6. Miroszewski, K. (2001). *Centralny Obóz Pracy Jaworzno. Podobóz ukraiński (1947–1949)* [Jaworzno Central Labour Camp. The Ukrainian Subcamp (1947–1949)]. Katowice: Wydawnictwo Naukowe «Śląsk». 650 p. [in Polish].

7. Misiło, E. (2022). *Obóz Jaworzno – zbrodnia nieukarana: Polacy i Ukraińcy w Centralnym Obozie Pracy Jaworzno (1947–1949)* [Jaworzno Camp – An Unpunished Crime: Poles and Ukrainians in the Central Labour Camp in Jaworzno (1947–1949)]. Jesionowo: Fundacja Archiwum Ukraińskiego. 1016 p. [in Polish].

8. Motyka, G. (2011). *Od rzezi wołyńskiej do akcji «Wisła». Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947* [From the Volhynia Massacre to Operation «Vistula». The Polish-Ukrainian Conflict, 1943–1947]. Kraków: Wydawnictwo Literackie. 524 p. [in Polish].

9. Owczarek, B., & Penar, J. (1979). *Nacjonalistyczne organizacje ukraińskie w Polsce. Wybrane problemy* [Ukrainian Nationalist Organizations in Poland. Selected Issues]. Warszawa. 240 p. [in Polish].

10. Pisuliński, J. (2024). Akcja «Wisła» i jej fałszywy obraz [Operation «Vistula» and Its False Image]. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 25(1), 222–256. https://doi.org/10.32089/WBH.PHW.2024.1(287).0007 [in Polish].

11. *Przyczyny akcji «Wisła»* [Causes of Operation «Vistula»]. (n.d.). Retrieved from: https://uitp.org.pl/index.php/aktualnosci/relacje-prasowe/31-przyczyny-akcji-wisla [in Polish].

12. Semczyszyn, M. (n.d.). *Przesiedleńcy z akcji «Wisła» na Pomorzu Zachodnim* [The Resettlers from Operation «Vistula» in Western Pomerania]. *Przystanek Historia IPN*. Retrieved from: https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/oun-upa/80911,Przesiedlency-z-akcji-Wisla-na-Pomorzu-Zachodnim.html [in Polish].

13. Syruček, M. (2010). Proti «fašistickým bandám UPA». Ukrajinci v propagandě lidového Polska [Against the «Fascist Bands of the UPA». Ukrainians in the Propaganda of People's Poland]. *Soudobé dějiny*, 4. Retrieved from: https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2010/04/04.pdf [in Czech].

14. Szcześniak, A. B., & Szota, W. Z. (1973). *Droga donikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce* [Road to Nowhere. The Activities of the Organization of Ukrainian Nationalists and Its Elimination in Poland]. Warszawa: Wydawnictwo MON. 290 p. [in Polish].

15. *To była zaplanowana operacja wynarodowienia* [It Was a Planned Operation of Denationalization]. (2026). *National Geographic Polska*. Retrieved from: https://www.national-geographic.pl/historia/akcja-wisla-byla-zaplanowana-operacja-wynarodowienia-pozory-walki-z-podziemiem-skrywaly-plan-czystki/ [in Polish].

16. Wodak, R. (2009). *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 252 p.

17. Żerelik, R. (n.d.). *Mniejszość ukraińska w Polsce po II wojnie światowej* [The Ukrainian Minority in Poland after the Second World War]. Retrieved from: https://www.pninstytut.org/pl/badania/o-podlasiu-historia-kultura-jezyk/historia/mniejszosc-ukrainska-w-polsce-po-ii-wojnie-swiatowej/ [in Polish].

18. Zięba, A. (2017). Akcja «Wisła»: Przyczyny i sprawcy, rezonans i konsekwencje [Operation «Vistula»: Causes and Perpetrators, Resonance and Consequences]. *Rocznik Ruskiej Bursy*, 13, 97–130. Retrieved from: https://doi.org/10.12797/RRB.13.2017.13.05 [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 25.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)